

Kukoistuksen käsikirjaa lukemassa

JUHO SAARI

Suuren laman vuosina (1991–1994) Suomessa käytiin laaja-pohjaista keskustelua suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudesta. Erilaisia näkemyksiä esiteltiin laajalti – kunnes sitten Paa-vo Lipposen ensimmäisen hallituksen ohjelma (1995–1999) paalutti suomalaisen yhteiskuntapolitiikan suunnan seuraavaksi kymmeneksi vuodeksi. Tämän jälkeen Suomen taloudellinen ja poliittinen eliitti jakoi yhteisen näkemyksen yhteiskunnan suunnasta aina viime vuosiin saakka.

Samalla tavalla olemme nyt yhteiskunnallisessa murroksessa, joka luo sekä tilaa että kysyntää yhteiskunnallisten näkemysten esittämiselle. Tämä tila on alkanut täyttyä. Sitra uudisti jo strategiansa vuoden 2010 alussa (ja asetti kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin toimintansa tavoitteeksi), valtionvarainministeriö esitti oman näkemyksensä maaliskuussa 2010 (ja korosti julkisen talouden kestävämmyyttä), ja sosiaali- ja terveystieteiden näkemys on parhaillaan työn alla ja valmistuu alkusyksystä 2010. Filosofit Pekka Himasen *Kukoistuksen käsikirja* on ensimmäisiä julkisen vallan ulkopuolisia visioita. Samankaltaisia on tulossa ainakin kaksi muuta. Keskustelulle suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudesta alkaa siis olla materiaalia.

Himasen lähtökohtana, että ”vanha politiikka on tullut tiensä päähän. Nyt tarvitaan uusi yhteiskunnallinen suunta, jossa kehityksen perimmäinen päämäärä on arvokas elämä”. Yhteiskunta on kaikin puolin krii-

sissä, jonka aiheuttaa 1930-luvun laman verrattavissa oleva talouslaman, väestön ikääntyminen, elämänlaadun ongelmat ja ympäristömurros. Tämän kontrastiin perustuvan oivalluksen varaan hän rakentaa näkemyksensä suomalaisen yhteiskunnan tilasta ja visionsa sen tulevaisuudesta. YP:n lukijoiden kannalta kiinnostavin osa Himasen visiosta on hänen näkemyksensä hyvinvointiyhteiskunnan – hyvinvointivaltion käsitteeseen hän ottaa etäisyyttä – tilasta ja tulevaisuutta. Niinpä keskityn seuraavassa siihen.

Ensimmäinen kysymys on, missä määrin hänen argumenttinsa suomalaisen yhteiskuntapolitiikan saapumisesta tiensä päähän on empiirisesti perusteltu. Himanen esittää perusteluiksi itsemurhat ja pahoinvoinnin, josta kertovat hänelle Evan mielipidetutkimukset. Itsemurhien määrä on kuitenkin ollut jo pitkään laskussa ja ylipäättään suomalaiset ovat toistuvasti osoittaneet varsin onnelliseksi ja hyvinvoivaksi kansaksi – nimenomaisesti vanhan politiikan ansiosta. Samat havainnot löytyvät myös samoista Evan tutkimuksista, mutta syystä tai toisesta tämä ei Himasen aineistoon mahdu. Tämä on poikkeuksellisen valikoivaa ja kärjistävää aineiston hyväksikäyttöä omien tarkoitusten tueksi. Väestörakenteen muutoksen hän näkee perustellusti keskeiseksi, mutta en näkisi sitä samankaltaiseksi ratkaisuksi käännekohdaksi. Kaiken kaikkiaan yhteiskuntapolitiikka ei ole saapunut tiensä päähän: itse asiassa tuon vanhan politiikan

Pekka Himanen
Kukoistuksen käsikirja
WSOY, 2010

vahvistaminen voisi olla perustellumpi ratkaisu.

Sama valikoivan aineiston käytön ongelma koskee 1930-luvun laman ja 2008 laman vertailua, joka ei ole perusteltu perinteisten talouskasvuindikaattorien valossa. 1930-luvun lamassa (pystyyn jääneiden yritysten) pörssikursit (Dow-indeksi) laskivat 89,2 prosenttia 34 kuukaudessa ja toipuminen kesti noin kahdeksan vuotta. Vuoden 2008 lamassa SP500-indeksi, joka lähinnä vertailtavissa vanhana Dowiin, laski 56,8 prosenttia 17 kuukaudessa, mutta tästä laskusta kompensoitui reilut 80 prosenttia jo kevääseen 2010 mennessä. Itse asiassa sekä vuoden 1972–73 öljykriisit että vuosituhannen vaihteen teknokriisi osoittautuvat kestoiltaan ja taloudellisista vaikutuksiltaan suuremmiksi. Sama koskee talouskasvua ja julkisen talouden tilaa. Vuoden 2008 lama ei ole verrattavissa 1930-luvun lamaan dynamiikaltaan, syvyydeltään tai kestoiltaan sen paremmin Suomessa kuin globaalisti.

Hyvinvointiyhteiskunnan perusongelmaksi hän määrittelee – ”kuten Anthony Giddensin kanssa olemme todenneet” – uuden elämäntavan aiheuttamat ongelmat, kuten ylipainon. Giddens on tosin keksinyt tämän ajatuksen ihan ilman Himasta, sillä ne periytyvät *Beyond Left and Right* -teoksesta vuodelta 1994 (Polity Press). Lisäksi väite ei ole sosiaalipoliittisesti

tai empiirisesti kohdallaan, vaikka esimerkiksi ylipainoisuus onkin yleistynyt ja alkoholinkulutus kasvanut. Hyvinvointiyhteiskunnan perusongelmana ovat resursien kohdentamisen kannalta aivan samat kysymykset kuin kolme- tai neljäkymmentä vuotta sitten. Kysymys on lapsuudesta, sairaudesta ja vanhuudesta tai työttömyydestä, opiskelun rahoittamisesta, asumisesta, ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisesta. Jos ja kun tähän päälle on tullut ylipainon kaltaisia ongelmia, niillä ei ole järjestelmän perusteita muuttavaa vaikutusta. Ylipäätään on hivenen hämmästyttävää, että Himasen visiossa on kovin vähän sellaista, joka soveltuisi keskimääräisen tai pienituloisen suomalaisen kotitalouden elämään.

Himanan nostaa tavoitteeksi henkisen hyvinvoinnin lisäämisen, sillä viidesosa kansasta voi hänen mukaansa huonosti. Mihin tämä luku tarkkaan perustuu, jää lukijalle epäselväksi. Väite, että joka viidennellä suomalaisella on psyykkisen sairauden diagnoosi, ei tätä väitettä todenna jo senkin vuoksi, että luvusta ei selviä virran ja poikkeileikkauksen suhde. Palvelujen käyttö kertoo puolestaan kovin vähän jos lainkaan palvelujen tarpeesta – ja vähän epäilen kertovatko mielenterveysylin annettujen eläkepäätösten lisääntyminen enemmän mielenterveysongelmien kasvusta vai muiden eläkesyiden vähentymisestä työelämän muutoksen seurauksena.

Hänen ajatuksensa on, että Suomessa kehitettäisiin ”depression kokonaisvaltainen hoitomuoto vuoteen 2020 mennessä”. Komeita sanoja, jotka kumiset tyhjyyttään alkaen siitä, missä määrin depressio on yksilöiden päänsisäinen asia ja missä määrin kytköksissä sosiaalis-

ten verkostojen ja yhteiskunnan toimintaan. Itse olisin mieluummin noudattamassa pienempien askelten politiikkaa, joka perustuu Kari Puron ja Jukka Ahtelan työryhmien esityksiin ja tukeutuu jo olemassa olevien mielenterveyspalvelujen kehittämiseen. Työurien pidentämisen ongelmaa depression hoito ei ratkaise. ETK:n laskelmien mukaan masennuksen perusteella myönnettujen työkyvyttömyyseläkkeiden frekvenssien puolittuminen nostaisi eläkkeellesiirtymiään odotetta noin kolme kuukautta.

Sama komeiden sanojen ongelma koskee leveänpuoleista toteamusta, jonka mukaan Suomessa pitäisi siirtyä reaktiivisesta proaktiiviseen hyvinvointiyhteiskuntaan. Tämänkaltaiset ajatukset ovat olleet osa tärkeä suomalaista sosiaalipolitiikkaa kolmisenkymmentä vuotta. Myös haasteet ovat myös tunnetut alkaen kohdentamista ja vaikuttavuudesta.

Ehkä innovatiivisin osa Himasen visiota on ajatus pienestä luovasta ryhmästä yhteiskunnallisen uudistuskäynnin perustana. Käyttäen esimerkkeinä Antiikin Kreikkaa ja Silicon Valleyn kokemuksia hän hakee perustaa tämänkaltaiselle innovaation keskukselle, jossa luovat toimijat ovat rikastuttavassa vuorovaikutuksessa (sosiologi Randall Collinsin ajatuksiin perustuva termi) toistensa kanssa.

Tämänkaltaisen prosessin alkuun saattamiseksi ja ylläpitämiseksi tarvitaan Himasen mielestä symbolinen teko, joka on jokaviikkoinen visionaarinen puhuja. Pahimmillaan tai parhaimmillaan tämä jokaviikkoinen puhujaruletti maksaisi noin 10 miljoonaa euroa vuodessa. Laajemmin Himanen kannustaisi suomalaisia panostamaan

humanismiin ja taiteisiin ikään kuin globaalina vastavirtana – tavoitteena arvokkaan elämän rikastaminen. Rahoituspohjaa haettaisiin sekä julkiselta vallalta että verovähennyksien avulla vauraalta eliitiltä. Voisi tietysti kysyä saman tien, miksi eliitti ei voisi osallistua tämän rahoittamiseen verotuksen kautta.

Kaiken kaikkiaan Himasen raportti on ajatuksia herättävä ja visionaarinen teos, joka on epäilemättä paikkansa ansainnut 2010-luvun suomalaisessa keskustelussa. Ennen kaikkea hänen näkemyksensä pienten ryhmien avainroolista on ilmeisen osuva. Tietysti voidaan kysyä, miksi Ateenan orjat, Piilaakson maatyöläiset ja 2010-luvun duunarit saavat Himaselta osakseen vain marginaalista huomiota, mutta yhtä kaikki Himasen näkökulma on tärkeä tuoda esiin. Yhteiskunnalliset kriisit sisältävät myös mahdollisuuksia ja nimenomaisesti niiden kartoittamisessa Himanen on vahvimmillaan.

Heikoimmillaan hän on kiireinen konsultti, joka saapuu hänelle tuntemattomaan työpaikkaan ja alkaa luennoida tuon *juuri tuon* työpaikan ongelmista, jossa muutosta tarvitaan *juuri nyt*. Erityisesti hänen hyvinvointiyhteiskunta 2.0 -visionsa kärsii tästä vaikutelmasta, mitä tulee suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kehitykseen. Hän olisi hyötynyt olennaisesti siitä, että hän olisi käyttänyt aikaansa lukemalla Yhteiskuntapolitiikka-lehden 2000-luvun numerot ennen visionsa kirjoittamista. Tuolloin hän olisi pystynyt kytkemään näkemyksensä vahvemmin suomalaisen yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion nykytilaan ja hänen argumenttinsa olisivat olleet vakaamalla pohjalla.